

AZ ISZLÁMELLENESSÉG MINT ÚJ POLITIKAI KORREKTSÉG*

S A Y F O O M A R

Az iszlám és a bevándorlás problémája összemosódni látszik Nyugat-Európában. A jobboldali és bevándorlásellenes hangadók Thilo Sarrazintól Matteo Salviniig és Geert Wildersen át egészen Tommy Robinsonig egyre inkább az iszlámot teszik felelőssé az Európán kívüli tömegek integrációs kudarcaiért és a közbiztonság romlásáért. Érvelésük szerint az iszlám nem vallás, hanem ideológia, a gondok pedig egytől-egyig ennek az Európától idegen ideológiának a tanaira vezethetők vissza. A lassan már a hazai konzervatív körökben is axiómává váló megközelítés azonban veszélyes tévút: egy hidegháborús amerikai koncepció alapul, amit a politikai korrektség felmondását hirdető, de valójában önmagát a politikai korrektség új kalodájába záró európai jobboldal is magáévá tett. Európa nyugati felének konzervatívjai és bevándorlásellenes erői persze érthető okokból kerülgetik a forró kását. Magyarokként azonban semmi nem gátol minket abban, hogy a problémák valódi okairól beszéljünk.

ISZLÁM, POLITIKAI ISZLÁM ÉS ISZLAMIZMUS

Az átfogó definíció szerint „ideológia” alatt általános világnézeti jellegű eszméknek egységes elméletté szervezett rendszerét értjük, amelynek célja az emberi társadalom kritikai leírása, és irányelvek megadása annak működésére nézve. De ráillik-e ez a definíció az iszlámra, a politikai iszlámra vagy az iszlamizmusra? Akadnak, aki szerint a válasz igen. Ahogy a holland szabadságpárt vezére, Geert Wilder fogalmazott: „az iszlám nem egy vallás, hanem egy totalitárius, veszélyes és erőszakos ideológia, mely vallásnak álcázza magát”. A hasonló véleményen lévők általános érvelése szerint az iszlám forrásszövegei – a Korán és a *hadisz*-gyűjtemények – olyan, az emberi élet minden aspektusára és a politikára is kiterjedő ideológiai rendszert vázolnak fel, amelyet a muszlimoknak kötelezően követniük kell. Noha az érvelés elsősre logikusnak tűnhet, a valóság próbáját nehezen állja ki.

Az iszlám ugyanis nem ideológia. A klasszikus nyugat-európai orientalizmus művelői, köztük C. H. Becker szerint az iszlám egy vallás, illetve azon alapuló kultúra. Tény, hogy az iszlám – a judaizmushoz hasonlóan – törvényvallás, amely nemcsak a hitgyakorlásra, de a hétköznapi életre, a családi életre, sőt a politikára vonatkozóan is instrukciókat ad a híveknek. A szövegek azonban mindig interpretációikban élnek. A képzett vallástudók a vallás jogforrásaiból (a Koránból, a prófétai *hadisz*okból és a régi vallástudók konszenzusaiból)

* Újronnan induló rovatunkban olyan vitaindító cikkeket közlünk, amelyek az ismerős kulturális keretek között próbálják bővíteni gondolati komfortzónánkat. (A Szerk.)

analógiákon keresztül, az adott vallási iskolák tradícióit és módszertanait követve, de mindig a konkrét társadalmi, politikai, gazdasági realitásokat figyelembe véve adnak válaszokat a felmerülő kérdésekre. És mivel a muszlimok 85-90 százalékat lefedő szunnita iszlám világ a protestáns világhoz hasonlóan decentralizált, minden kérdésre egyidejűleg számos, akár egymásnak is ellentmondó legitim megközelítés létezik. A képet bonyolítja, hogy az iszlám világ ma 1,7 milliárd lelket számlál, arcait pedig mindenhol a helyi kulturális hagyományok határozzák meg. Az irányzatok mindenhol a vallásba integrálják a különféle kulturális gyakorlatokat, saját, helyi iszlámukat tekintve „az iszlámnak”. Noha tehát Nyugatról nézve az iszlám világ homogénnek tűnhet, a valóság az, hogy életmódját, értékrendjét, habitusát tekintve egy szenegáli szúfi vagy egy iráni síita legalább annyira különbözik egy bosnyák vagy épp maláj szunnitától, amennyire egy angolai karizmatikus keresztény vagy egy egyiptomi kopt különbözik a dán protestánstól vagy egy fülöp-szigeteki katolikustól. Vagy más oldalról megközelítve, egy nigériai muszlim jobban hasonlít egy nigériai keresztényhez, mint egy muszlim arabhoz, és egy bosnyák muszlimot is több köt össze egy keresztény szerbvel, mint egy indonéz hittársával. Az iszlám – pontosabban iszlámok – ugyanis nem egy univerzális eszme, pláne nem ideológia, hanem vallási dogmák és nem vallási gyökerű, kulturális gyakorlatok összessége. Az identitások sokrétűek. Az elméletileg minden felül álló iszlám nemzet, az *umma*, a gyakorlatban nem létezik, a különféle muszlim irányzatok pedig általában nem a hasonlóságokra, hanem az őket egymástól elválasztó különbözőségekre koncentrálnak.

De vajon ideológia-e a „politikai iszlám”? Aligha. Az iszlám világban – de legalábbis a Közel-Keleten – a vallás és a politika soha nem vált egymástól. A társadalmak alapvető vallásossága miatt európai típusú szekularizáció nem zajlott le, a mindenkori politikai elit pedig a mindenkori vallási elittel szimbiózisban irányítja a társadalmakat. A szultánok, királyok, elnökök anyagilag támogatják a lojális vallástudókat, előnybe hozva őket riválisaikkal szemben, amiért hálából azok vallásilag legitimálják a különféle politikai intézkedéseket. A „politikai iszlám” tehát a valóságban a vallás és politika valamiféle kombinációját jelenti, aminek megtestesülései nem képesek egységes, vagy akár csak egy irányba mutató képet felvenni, így nem nevezhető ideológiának.

Az európai politikai közbeszédben a „politikai iszlám” tévesen az „iszlamizmus” szinonimájaként szokott megjelenni. Az iszlamizmus kezdete a 19. század végére tehető, amikor az európai gyarmatosításra és a betörő európai eszmeáramlatokra válaszul a muszlim gondolkodók elméleti irányzatokat

próbáltak megalkotni, melyekkel vallási alapú választ kínáltak a különféle modernizációs kihívásokra. A 20. század derekára pedig politikai mozgalmak jöttek létre, amelyek az elméletet a gyakorlatba is megpróbálták átültetni. Mivel azonban a különböző irányzatok teljesen eltérő környezetben és célokkal születtek, az iszlamizmusnak ezer arca van. Ebbe a kategóriába esik például a perzsa és síita tradíciókat európai struktúrákkal vegyítő iráni Vilayat-e Faqih (vallástudók kormányzása) koncepció, a min-

den országban helyi arcot öltő szunnita Muszlim Testvériség, az európai típusú demokráciát szalafita alapokon igazoló sejk, Hakim al-Mutayri munkássága, vagy a kalifátus tervét felvázoló Hizb ut-Tahrir, és az azt önkényesen kikiáltó Iszlám Állam is. Az iszlamizmus tehát nem egy körülhatárolható eszmei áramlat, pláne nem ideológia, hanem azoknak a diskurzusoknak a gyűjtőneve, melyeknek a vallási alapszövegeket felhasználva próbálnak felépíteni valamiféle politikai eszmerendszert.

Összességében tehát sem az iszlám, sem az iszlamizmus, sem pedig a politikai iszlám nem tekinthetők ideológiának. Geert Wilders és a hozzá hasonlók elképzeléseivel szemben ugyanis a vallási forrásszövegek nem önmagukban, hanem értelmezéseikben élnek, a különféle értelmezések pedig nem állnak össze következetes ideológiai rendszerré. Az iszlám és az iszlamizmus ideoló-

» egy nigériai muszlim jobban hasonlít egy nigériai keresztényhez, mint egy muszlim arabhoz

giaként való definiálása azért is abszurd, mert a francia felvilágosodáshoz kötődő fogalommal (az „ideológia” terminust Antoine Destutt de Tracy filozófus alapozta meg 1796-ban), pontosabban annak 20. századi angolszász újraértelmezésével próbálja meg leírni a 7. és 9. század között keletkezett, közel-keleti forrásszövegek *vélt* üzenetét. A régi jelenségeket persze újra lehet értelmezni modern gondolati keretrendszereken belül – annak mikéntje azonban nemcsak a vizsgálat tárgyáról, hanem a vizsgálóról is sokat elárul.

AZ ISZLÁM ÉS ISZLAMIZMUS MINT „IDEOLÓGIA”

Az elképzelés, miszerint az iszlám nem vallás, hanem ideológia, az Amerikai Egyesült Államokból ered. Gyarmatok és számottevő muszlim diaszpórák híján az amerikaiak iszlámhoz való viszonyát a külpolitika alakította.

Az iszlámmal kapcsolatos semleges attitűd az 1979-es iráni iszlám forradalom nyomán kezdett negatívba fordulni. A nyugatbarát, perzsa nacionalizmust hirdető sah bukását követően felemelkedő Khomeini ajatollah létrehozta a fentebb már említett Vilayat-e Faqih-rendszerét, és meghirdette az iszlám forradalmat. Noha az Egyesült Államok kezdetekben – nem utolsósorban a sah által felmondott olajkitermelési koncessziók visszaállításának reményében – jó kapcsolatokat kívánt kialakítani az iszlamista vezetéssel, a teheráni amerikai nagykövetségén lezajlott túszedráma hamar szertefoszlatta a reményeiket. A traumára az amerikai média és Hollywood az iszlám forradalom démonizálásával, a Pentagon pedig az iszlamista-ellenes közel-keleti erőknél, köztük Szaddám Huszein nacionalista rendszerének támogatásával válaszolt. Az iráni példa azonban ragadósnak bizonyult, a különféle muszlim országokban pedig egyre nagyobb teret kezdtek nyerni a különféle síita, illetve szunnita iszlamista szerveződések. Noha az olyan 1980-as évektől megalakuló csoportok, mint az afgán Talibán, a palesztin Hamász vagy a libanoni Hezbollah retorikailag mind valamiféle iszlám megújulást hirdettek, a gyakorlatban mind nemzeti keretrendszeren belül tűzték ki politikai céljaikat. A hidegháborús kontextus miatt azonban az amerikai politikai erők és lobbicsoportok, a kommunizmushoz hasonlóan, az iszlamizmust is politikai ideológiaként kezdték azonosítani, a vallást pedig egyre inkább egybemosták az iszlamista mozgalmakkal.

Az 1990-as évek elején a Szovjetunió bukásával és a kommunizmus ideológiájának globális térvésztesével az Egyesült Államok átmenetileg ellenség nélkül maradt. Az állapot azonban nem tartott sokáig. Samuel Huntington *A civilizációk összecsapása?* című 1993-as cikkében már a nyugati és az iszlám civilizációk szükségszerű harcáról írt. A huntingtoni elméletet az amerikai neokonzervatívok és újjászületett keresztények is zászlajukra tűzték, akik ekkorra úgy vélték, hogy legfőbb közel-keleti szövetségésük, Izrael az arab nacionalista mozgalmak meggyengülése miatt egyre inkább az iszlamista szervezetekkel kényszerül szembenézni. Az elképzelést aztán Oszama bin Ládén és az al-Kaida is igazolta, akik a szovjetek feletti győzelmet maguknak tulajdonítva a talpon maradt világhatalom ellen fordult. A New York-i Világkereskedelmi Központ elleni 1993-as, az Egyesült Államok kenyai és tanzániai nagykövetségei elleni 1998-as, majd a 2001. szeptember 11-i merényletekkel az al-Kaida nagyban hozzájárult az iszlamista ellenség képének megformálásához. Közben az amerikai konzervatív holdudvarban az iszlamizmus és az iszlám képe egyre inkább összemosódott. 2007-ben Pat Robertson tiszteletes – aki 1988-ban elnökelőtként maga is az amerikai politika evangéliumi alapokra való helyezésével kampányolt – 2007-ben az iszlámot „a világra kiterjedő politikai mozgalomként” definiálta. Elképzelése a különféle újjászületett keresztény hálózatokon keresztül az egész nyugati világban elterjedt. Erre a vonatra kapaszkodott fel mások mellett a fizikatanár Bill Warner, aki 2010-től ontani kezdte füzeteit, amelyekben valamiféle módszertanilag homályos statisztikával vizsgálja az iszlám egyes forrásszövegeinek angolra fordított, önkényesen összeválogatott korpuszát, hogy ezzel mutassa be az „iszlám ideológiáját”. Az amerikai konzervatív közbeszédben így az iszlám, az iszlamizmus és a politikai iszlám szinonimákká váltak és egyre inkább negatív ízt kaptak.

A MODERN EURÓPA ÉS AZ ISZLÁM

Míg az amerikaiak iszlámhoz való viszonyát a külpolitikájuk, addig a nyugat-európai nemzetekét a közvetlen érintkezés határozta meg. A modern Európa az iszlám világgal először gyarmattartói minőségében találkozott, majd a 20. század második felében a volt gyarmatok lakói megindultak Európába, mások pedig vendégmunkásokat importáltak, akik aztán a családgyesítések engedélyezését követően gyökeret vertek a kontinensen. Noha a tömeges muszlim bevándorlás – országtól függően – már az 1960-as években megkezdődött, a migráció és az iszlám a közelmúltig két külön téma volt. A posztkoloniális keretrendszerben ugyanis a bevándorlók identitásában a vallás csak sokadik helyen állt: elsősorban nem muszlimok, hanem törökök, arabok vagy pakisztániak voltak, az Európán kívülről érkező bevándorlóknak pedig – országtól függően – hozzávetőleg csak felük volt muszlim. A bevándorlásellenes politikai erők, mint a francia Nemzeti Front, a Német Nemzetidemokrata Párt vagy a Brit Nemzeti Párt és holdudvaraik ezért általában nemzetiségi és olykor etnikai alapon közelítették meg a kérdést. A világháború utáni és 1968-as környezetben így hamar megkapták a „náci” és a „rasszista” bélyeget. A migráció körüli komoly diskurzust kezdettől fogva tabuk bátyázták körbe, pedig az Európán kívüli tömegek integrációs problémái már az 1960-es évektől kezdve kérdéseket vetettek fel, ahogy arról a populáris kultúra olyan ikonikus termékei is tanúskodnak, mint a *Vendégmunkás* (1969), a *Gyűlölet* (1995), vagy *A kelet az kelet* (1999) című filmek.

Az európai diaszpórákban a muszlim identitás első magvait az szovjet–afgán háború vetette el, majd az 1979-es iráni iszlám forradalom által megihletve – vagy épp annak ellenében – megjelentek az európai muszlim közösségeket vallási alapon mobilizálni próbáló mozgalmak is. Az ő mozgásterük azonban korlátozott maradt. Noha a Muszlim Testvérek, a Jama'at-i-Islami, a Tablighi Jama'at vagy a Hizb ut-Tahrir valamennyien muszlim univerzalizmust hirdettek, valójában nem vagy csak kis mértékben tudtak túllépni az etnikai/nemzeti identitások mentén szerveződő közösségek határain. A többségi társadalmak számára így aránylag láthatatlanok maradtak, mivel pedig üzeneteikkel sokszor ugyanazon csoportot célozzák meg, egymásnak váltak elsőszámú riválisaivá.

Az iszlám körüli viták első ikonikus mérőköve az 1989-es Salman Rushdie-ügy volt. Aztán 2001. szeptember 11-e, a madridi és londoni terrortámadások, valamint a 2005-ös dán karikatúraotrány nyomán fókuszba került a Nyugaton élő muszlim lakosság integrációjának kérdése. Ekkorra már a legtöbb országban felnőtt a muszlim bevándorlók második, sőt harmadik generációja is, akik egyre nagyobb számban fogalmazták meg magukat elsősorban vallási alapon. És mivel új seprő jól seper, a vallásukban újjászülető fiatalok a szüleik népi iszlámaival szemben nagyrészt a különféle fundamentalista irányzatokat találták vonzónak. Hitüknek sokan szimbolikus külsőségekkel is nyomatékot adtak: a férfiak leborotválták bajszukat és hosszúra növesztették szakállukat, a nők pedig konzervatív fekete fejkendőt és olykor arcot eltakaró fátylat öltöttek. Noha az efféle „újjászületett” muszlimok számára a közösségeiken belül sokszor százalékban sem kifejezhető, látványos külsejük, provokatív akcióik – mint a „saría-örjáratok” vagy demonstrációk –, valamint az „iszlám” nevében tett, a vallást kisajátító nyilatkozataik miatt nagyban hozzájárultak a bevándorlás körüli közbeszéd eliszlámosításához.

Ezzel egyidőben az iszlám körüli európai diskurzust külső tényezők is alakították. 2003 óta a nyugat-európai politikában jelenlévő palesztinbarátságot ellensúlyozandó aktív működésbe kezdtek a különféle izraeli lobbicsoportok (például az European Coalition for Israel, a Friends of Israel Initiative, az AJC Transatlantic Institute, az Israel Allies Caucus, European Foundation for Democracy és a European Leadership Network), amelyek természetes szövetségekre találtak a bevándorlásellenes európai jobboldalban. Működésük nyomán jelentősen erősödött az a narratíva, miszerint Európa és Izrael ugyanazzal az ellenséggel, a radikális iszlámmal néz szembe. Ezzel párhuzamosan a 2010-es évekre egyre nyilvánvalóbbá vált, hogy mennyire negatívan hat az integrációra az egyes muszlim anyaországok – köztük Marokkó és Törökország – nyugat-

európai diaszpórákat érintő, különféle kulturális és vallási intézményeken keresztül zajló mobilizációs tevékenysége.

A 2010-es évekre – de legalábbis az Iszlám Állam 2014-es felemelkedésének idejére – a bevándorlásellenes hangok már szinte teljesen magukévá tették az amerikai elképzelést, miszerint az iszlám, az iszlámizmus és a politikai iszlám – amelyek sokszor már itt is egymás szinonimájaként jelennek meg – valójában ideológiák. Ezzel végre a liberálisoknak is fityiszt tudtak mutatni, hiszen mivel az iszlám mint „ideológia”, sőt mi több, „totalitárius ideológia” sem etnikumhoz, sem nemzetiséghez nem kötődik, szabadon kritizálható. A bevándorlás körüli diskurzus eliszlámosításával a különféle nem muszlim kisebbségek is örömmel konstatálhatták, hogy kikerültek a bevándorlásellenes erők célkeresztjéből. Sőt az iszlámellenes diskurzusba való bekapcsolódás vonzó lehetőséget kínált a korábban etnikai és nemzetiségi alapon stigmatizált társadalmi csoportoknak arra, hogy bizonyítsák a többségi társadalomhoz való lojalitásukat. Ezt leginkább az olyan közszereplők példája mutatja, mint a szomáliai-holland iszlámellenes aktivista Ayaan Hirshi Ali, a Svéd Demokraták színeiben induló perzsa-svéd Nima Gholam Ali Pour, az Igazi Finnek angolai származású képviselője, Joao Bruno Putulukeso, vagy az English Defense League számos színesbőrű tagja.

Közös múlt – Kilátás az egeri várból a törökkori minaretre és a Szent Miklós Görögkeleti Szerb Templomra, 1972
(Fortepan)

A BEVÁNDORLÁS PROBLÉMÁINAK ELISZLÁMOSÍTÁSA

Míndez mára oda vezetett, hogy a bevándorlásellenes európai jobboldal a bevándorlók integrációs kudarcait szinte egy-az-egyben az iszlámmal, valamint annak „ideológiájával” magyarázza. Tekintsük végig, hogy mennyiben tekinthetők vallási gyökerűeknek az európai közbeszédben egyre inkább az iszlámmal társított problémák. A terrorizmus kérdésében egyértelmű a válasz. Ma Európában elhanyagolható kivétellel a terrorizmus muszlimokhoz kötődik,

s e támadások háttérben pedig mindig megjelenik az iszlám jogforrásainak számító szövegek valamiféle értelmezése. Az integrációhoz kötődő főbb kérdésnél azonban már nem ilyen egyértelmű a helyzet: a párhuzamos társadalmak kialakítása, a közterek elfoglalása, a bűnözés, a nőket érintő problémák (szexuális zaklatások, női körülméletés, a fiatalok kényszerházassága), a homofóbia vagy az antiszemitizmus nem vagy csak kis mértékben vallásfüggő dolgok. Alább ezeket veszem sorra. Hogy a problémákat mélységükben megértsük, helyenként Geert Hofstede holland társadalomtudós kulturális dimenzióit hívom segítségül.

1) A párhuzamos társadalmak

Noha az iszlám ellenzői elsősorban a muszlimokat és az iszlám tanait vádolják a párhuzamos társadalmak kialakításával, és képzeletükben ezeket a muszlimoknak az „iszlám nemzethez”, az *ummá*hoz való vélt lojalitásával társítják, a tények azt mutatják, hogy ez a legkevésbé sem vallásfüggő. A különféle nem muszlim, Európán kívüli bevándorlók, a kínaiak, az afrikaiak, a karibi térségből származók és a közel-keleti keresztények is hasonló alternatív társadalmakat hoznak létre. Ennek legfőbb oka a nyelvi korlátok mellett az, hogy az európai – hofstedei dimenzióval élve – individualista kultúrával szemben a fentiek kollektív kultúrát képviselnek, magyarán nem egyénekből, hanem sokkal inkább csoportokban gondolkodnak, és szülőhazáiktól elszakadva is igyekeznek újratermelni azokat a komfortos kollektívát, amelyek védelmet kínálnak s amelyek értékei mércéül szolgálnak számukra. A párhuzamos társadalmak sajátossága, hogy a közösségek bajos ügyeiket lehetőleg egymás között rendezik, a hatóságokat pedig csak legvégső esetben vonják be.

Az 1956-ban az Egyesült Államokba kivándorló magyarok gyors integrációja, asszimilációja nem pusztán európaiságuknak és kereszténységüknek volt köszönhető, hanem annak is, hogy – szemben például az ugyancsak európai és keresztény dél-olaszokkal – ők egy viszonylag individualista kultúrából érkeztek, így aránylag kicsi belső igényük volt arra, hogy sajátjaik között éljenek. De fontos ugyanakkor a létszám is, hiszen ha az adott kollektív kultúrából érkezők kis számban vannak jelen a befogadó társadalomban – mint például a ma Magyarországon élő arabok –, akkor az érvényesülésnek alapvető feltétele a kollektív szemlélet feladása, legalábbis átalakítása. Ha azonban egy közösség nagy létszámban van jelen (mint például a franciaországi arabok), akkor az egyének integrációja könnyen kudarcot vall. Fontos továbbá a társadalmi osztály és műveltség is, hiszen a magasabb műveltségű bevándorlók könnyebben találnak közösségre a befogadó társadalom tagjai közt, míg a kevésbé műveltek jellemzően inkább a sajátjaik társaságát keresik.

2) Az utcakép megváltozása és a közterek elfoglalása

Az európai emberek többsége nem érzi magát komfortosan a muszlim többségű városrészekben, ahol az utcákon idegen külsejű emberek élnek hangos hétköznapijait. Ez azonban a legkevésbé sem vallásfüggő. A Stockholmtól délnyugatra eső Södertäljébe például 2006-tól kezdtek érkezni az iraki asszír keresztények, akik nemsokára a 86 ezres város lakosságának már egynegyedét tették ki. A svéd lakosság hamarosan diszkomfortosan kezdte érezni magát a közel-keleti utcakultúra megjelenése miatt. Az irakiak – keresztény hitük ide vagy oda – a köztereken, tömegközlekedési eszközökön hangos közel-keleti utkakultúrát képviseltek. Hasonló tapasztalat mondható el Franciaország keresztény afrikaiak által lakott városrészeiben vagy Nagy-Britannia karibi negyedeiben is, amelyek lakóinak temperamentuma, köztérkultúrája az idegenség érzetével tölti el az európaiakat. Más kérdés, hogy míg a muszlimok lakta környékek utcaképének megváltozása jól megragadható a korábban említett viseletbeli szimbólumokban, addig a nem muszlim bevándorlók környékein megkülönböztető külsőség legfeljebb a lakók bőrszíne lehet, amit a politikailag korrekt diskurzusban nem illik észrevenni. Érdeemes megjegyezni: előbbieket miatt az indiai szikhek is egyre gyakrabban kapják rajta magukat azon, hogy szakálluk és turbánjuk miatt muszlimosítva vannak.

3) A bűnözés

A bevándorlásellenes diskurzusban a bűnözést sokan az iszlámmal kötik össze, annak okaként pedig gyakran azt jelölik meg, hogy a muszlimok a szekuláris államok törvényeit nem, csakis a *sariát* tartják követendőnek. Fontos azonban leszögezni: a muszlim világban –Szaúd-Arábiát és Iránt leszámítva – sehol nincs érvényben *saría*-jog. A vallásos törvénykezés kizárólag a családjogban érvényesül, miközben a büntetőjog, a gazdasági jog, a közigazgatási jog mindenhol európai mintákat követ. A muszlimok tehát, akár tetszik nekik, akár nem, saját országaikban sem a *saría* szerint élik az életüket.

Tény, hogy egyes, alacsonyabb társadalmi és műveltségi szintet képviselő európai muszlim közösségek az adott társadalmak magasabb státuszú csoportjainál nagyobb arányokban termelnek ki bűnözőket. Az efféle bűnözés azonban nemcsak a muszlimokra, hanem szinte valamennyi alacsony státuszú, Európán kívüli bevándorló közösségre jellemző. A törvényekhez való viszony ugyanis – számos egyéb mellett – Hofstede „hatalmi távolság” dimenziójával is megmagyarázható. Az Európán kívüli bevándorlók túlnyomó többsége nagy hatalmi távolságú kultúrákból érkezett, így a tekintélyelv alapvető eleme a szocializációjuknak. A kis hatalmi távolságú európai országok liberális hatósági hozzáállását ezért hajlamosak gyengességként értelmezni, és így kevésbé tudják tisztelni. Hogy ez mennyire nem vallás kérdése, azt a számok is alátámasztják. Hollandiában 2014-ben a börtönlakók 11 százalékát adta a társadalmon belül 2,2 százalékot kitevő marokkói (muszlim) közösség, miközben a társadalmon belül 2 százalékot képviselő (keresztény) suriname-iak a börtönök népességének 10 százalékát tették ki. 2018 márciusában Nagy-Britanniában a börtönök lakóinak 15 százalékát tették ki a társadalom 4 százalékát képviselő, többnyire az indiai szubkontinensről érkező muszlimok, akik így egy kategóriába estek a társadalom 3 százalékát, de a börtönök lakóinak 12 százalékát kitevő (keresztény) afrikaiakkal, de messze alulmaradtak a társadalom 0,2 százalékát kitevő (keresztény) jamaikaiakkal szemben, akik a börtönlakók 5 százalékát adták. Érdeemes megjegyezni: mivel Nagy-Britanniában például a törökök, az irániak vagy az egyiptomiak magasabb társadalmi csoportokat képeznek, az ő börtönökön belüli arányuk az etnikai angol lakosság szintjén van. De beszédes a már említett svéd Södertalje példája is, ahol 2012 márciusában pár hét leforgása alatt 35 százalékkal esett vissza a bűncselekmények száma, miután a hatóságok le tartóztatták egy iraki asszír banda 17 tagját. Összességében tehát a gyakran „muszlimbűnözésnek” beállított jelenség valójában az Európán kívülről érkezett alacsonyabb műveltségű csoportok sajátossága.

4) A homofóbia

A nyugat-európai bevándorlás- és iszlámellenes politikai erők következetesen a muszlimokat teszik felelőssé a homoszexuális közösségek elleni atrocitásokért. Valóban tény, hogy az iszlám bizonyos forrásszövegei – a Bibliához hasonlóan – elítélik az egyneműek szexuális együttlétét. Ezzel együtt a homoszexualitáshoz való hozzáállás sokkal inkább a hofstedei maszkulin–feminin dimenzió, semmint a vallási dogmákon múlik. Míg az olyan feminin kultúrák, mint a skandináv vagy a németalföldi, teret engednek az egyén személyes szexuális attitűdjeinek, addig a maszkulin kultúrák elvárják a női és férfi szerepek betartását. Mivel az európai diaszpórákat adó közel-keleti és afrikai muszlim országok általában maszkulin kultúrájúak, ezért ők többnyire elutasítón viszonyulnak a homoszexuálisokhoz, a különböző lumpenemek pedig olykor verbális és fizikai inzultusokat is megengednek maguknak. Általánosságban azonban legalább ennyire elutasítók a homoszexuálisokkal az ugyancsak maszkulin afrikai vagy közel-keleti keresztények, az oroszok vagy éppen a tradicionális amerikai protestánsok is. Eközben például a hofstedei értelemben kulturálisan femininnek számító malajziai és indonéz muszlimok alapvetően tolerálják a homoszexualitást.

a kis hatalmi távolságú európai országok liberális hatósági hozzáállását hajlamosak gyengességként értelmezni

5) A nőkhöz való viszony

Tény, hogy az iszlám egyes, középkori kontextusban keletkezett forrásszövegei modern európai szemmel nézve problematikusan közelítik meg a nők jogait. A gyakorlatot tekintve a tények azt mutatják, hogy az európai szintéren nem az iszlám nőképe, hanem a férfiközpontú közel-keleti és észak-afrikai, valamint egyes afrikai kultúrák nőképei azok, amik nehezen egyeztethetőek össze az európaival. Ez azonban nem vallás, hanem kultúra és társadalmi osztály kérdése. Más afrikai és a legtöbb délkelet-ázsiai muszlim kultúrákban ugyanis a nők sokszor a férfiak fölé vannak rendelve s nem ritka a matriarchális berendezkedés sem. Mindezek ellenére az európai közvélemény a nők elnyomását, tárgyként kezelését egyre inkább az iszlám vallással köti össze. Az alábbiakban az Európában legnagyobb visszhangot és jogos felháborodást kiváltó jelenségeket veszem sorra.

Az első és legtöbb embert érintő probléma a nők köztereken történő zaklatása, ami Nyugat-Európában elsősorban a különféle bevándorlókhoz köthető, és amit sokan arra a véleményre vezetnek vissza, hogy a muszlimok vallási tanai miatt lenézik a keresztény nőket. A tények azonban azt mutatják, hogy a nők zaklatása nem vallás, hanem műveltségi szint és kultúra kérdése. A „minden nő prosti, kivéve az anyám” megközelítés a legtöbb maszkulin kultúrában, ezen belül szinte a teljes mediterrán térségben jellemző. Ennek megmutatkozásának módja azonban már a konkrét alrégiókhoz és társadalmi csoportokhoz köthető. Németországban például a bejelentett zaklatások elkövetői nagy arányban arabok, afrikaiak és afgánok voltak, miközben törökökről és perzsákról az elmúlt években nemigen érkeztek ilyen hírek. Ennek oka, hogy míg előbbiek nagyobb arányban képviselik a műveletlenebb rétegeket és általában frissen érkeztek Németországba, addig utóbbiak magasabb társadalmi státuszúak, és így jobban alkalmazkodtak a német normákhoz. De beszédes példa a 2018-ban Tommy Robinson munkássága nyomán nagy médiavisszhangot kiváltó, angliai Huddersfieldben felszámolt, fiatalokú lányokat szexuálisan kihasználó *grooming gang* ügye is. Mivel a hasonló bűnbandák tagjainak több mint nyolcvan százaléka pakisztáni és bangladesi volt, hamar rájuk került a „muszlim” jelző. Jobban megvizsgálva azonban látható, hogy a huddersfieldi bűnbanda feje egy Amere Singh Dhaliwal nevű, szikh vallású férfi volt, aki taxitársaságának indiai szubkontinensről származó dolgozóival szövetkezve vadászott a kiszolgáltatott lányokra, bármiféle vallási motiváció nélkül.

Szintén jogos felháborodást vált ki Európában a gyermekházasságok ügye. Tudni kell azonban, hogy a gyermekházasság általában az olyan kollektív társadalmakban jellemző, ahol a házasság nem két személy, hanem két család döntése és egyesülésének a módja. Mint ilyen, ugyanúgy jelen van a hinduk, az afrikai keresztények vagy éppen a közép-ázsiai muszlimok között. Európában a jelenség elsősorban a kollektív társadalmak konfliktuszonákból érkező kö-

zösségeinek – somáliaiak, eritriaiak, afgánok – körében jellemző, ahol a családok ily módon próbálnak vízumot szerezni valamely, arra egyébként nem jogosult honfitársuknak vagy távoli családtagjuknak. E jogi kiskaput eritriai keresztények ugyanúgy kihasználják, mint a somáliai muszlimok. Hasonló okokra vezethető vissza a becületgyilkosságok problémája is. A kollektív társadalmakban a családok nehezen viselik, ha egy fiatal

a kollektív érdekekkel szembenelve maguk akarnak párt választani, pláne ha erkölcsellenes minősített viselkedésükkel szégyent hoznak a család hírnevére. Noha a szégyen vérrel való lemosása Európában leginkább közel-keleti és észak-afrikai muszlimok számlájára írható, a Közel-Keleten ugyanilyen arányban jellemző az egyiptomi, szíriai és jordániai keresztényekre is, vagy Indiában a hindukra.

Ugyancsak kulturális okokra vezethető vissza az európai közvéleményt talán leginkább elborzasztó jelenség, a nők körülmetélése, amely Európában leginkább a somáliai és eritriai közösségeken belül elterjedt. A női körülmetelés azonban nem valláshoz kötődik, hanem egy kulturális gyökerű szokás, amely Kelet-Afrikában már az iszlám, sőt a kereszténység megérkezése előtt is

jogos felháborodást vált ki Európában a gyermekházasságok ügye

Külön törvények
– A terület *sáría*
alá tartozását hírül adó
falragasz Londonban, 2011
(Images George Rex)

jelen volt, és amely olyan mélyen gyökerezett a társadalmakban, hogy azt az időről-időre felhorgadó próbálkozások ellenére egyik vallás előljárói sem tudták kiirtani. Hogy Európában ez a muszlimokhoz kötődik, annak egyedüli oka, hogy fenti régióból ide elsősorban muszlimok érkeztek.

6) Az antiszemitizmus

Az iszlámellenes politikusok és aktivisták helytállóan állapítják meg, hogy ma Európában az antiszemita támadások túlnyomó többsége a muszlimok számlájára írható. Állításukkal szemben azonban ennek oka a legkevésbé sem vallási doktrínákkal magyarázható. Az iszlám prófétájának, Mohamednek a tizenhat arabiai zsidó nemzetiség közül hárommal volt politikai jellegű konfliktusa, a történelem során pedig a zsidó közösségek az abbaszida Közel-Keleten és a mórók által uralt Andalúziában is békében éltek. A muszlim antiszemitizmus egy 20. századi jelenség, amely Izrael 1948-es megalapítására vezethető vissza. Ahogy pedig azt a történész Mark R. Cohen is megállapítja: kezdetekben az arab nacionalizmus gerinchadát kitevő keresztény értelmiségiek voltak azok, akik arabra fordították az európai antiszemita munkákat. Kezdetben a nem arab muszlim országok elsősorban arab–zsidó, illetve baloldali arab – jobboldali izraeli konf-

liktusként értékelték a közel-keleti viaskodást, és ezeken a síkokon foglaltak állást a felek mellett vagy ellenében. A nasszeri arab nacionalizmus 1967-et követő bukásával az egyiptomi Muszlim Testvérek aztán megkezdtek a kérdés iszlamizálását, az 1979-es iszlám forradalmat követően pedig a perzsa Irán a muszlim palesztinok, majd Izrael 1982-es libanoni beavatkozása nyomán a muszlim libanoniak, pontosabban azok hozzájuk lojális iszlamista szerveződéseinek támogatásával kezdte legitimálni hatalmi expanzióját. A kétezres évekre az európai muszlim diaszpórák fiataljai vallási identitásának átalakulásával az ő köreikben is terjedni kezdett a palesztin ügy muszlim ügyként való interpretációja, ami a társadalmi frusztrációval párosítva egyre gyakrabban csúcsosodik ki antiszemita atrocitásokban. A helyzet visszasságát azonban jól mutatja, hogy miközben például Marokkó kormánya és népe alapvetően pozitívan viszonyul a zsidókhoz, addig az Európában élő marokkói diaszpórák sokszor a palesztinokra rálicitálva viszik a prímet az antiszemita inzultusokban. De beszédes tény az is, hogy a Palesztin Területek, Jordánia és Szíria keresztényei muszlim honfitársaikhoz hasonló ellenségességgel állnak a zsidó államhoz.

A BEVÁNDORLÁS KÖRÜLI DISKURZUS ELISZLÁMOSÍTÁSA

Az iszlám „ideológiaként” való értelmezése, csakúgy, mint a bevándorlás problémájának „eliszlámosítása”, tehát valójában tévút. Nyugat-európai szempontból azonban az efféle érvelésnek megvannak a maga praktikus okai.

Az első, hogy a migráció ügyének eliszlámosításával politikailag korrekt módon fogalmazhatók meg a bevándorlás és az integrációs kudarcok miatti aggodalmak. Azzal, hogy azt állítjuk: az iszlám „ideológiája” nem kompatibilis Európával, megkerülhetjük a valódi problémát, ami politikailag inkorrekt, de a valóságot jobban tükröző módon úgy hangzana, hogy „az Európában élő bevándorlók egy része nem kompatibilis Európával”. A második, hogy az iszlámot kritizálni nem jár közvetlen konfliktussal. Az „iszlámnak” ugyanis nincs gazdája. Mivel a muszlimok identitása sokrétű, a vallásukról általánosságban szóló kritikákat ritkán veszik magukra. Az iszlám „ideológiájának” bírálatakor a törökök, különféle arabok, pakisztániak, irániak mind félrenéznek, úgy téve, mintha a kritika valamely másik csoport ellen szólna. Hangjukat ilyenkor általában csak az „újjászületett” muszlimok hallatják, akik közösségeiken belül is periférián vannak. A harmadik ok, hogy az iszlámot bírálni intellektuálisan kényelmes. Pár középkori vallási szöveg önkényes kiragadása és szabad értelmezése után a laikusok számára már feleslegesnek hat a bonyolult társadalmi, politikai, kulturális jelenségek átfogó vizsgálata. A nyugati gondolkodásban pedig megalapozott toposz, hogy valamely társadalmi csoport, annak régi szövegekben fellelhető titkos tanai miatt eredendően megbízhatatlan és alkalmatlan az együttélésre. A negyedik ok, hogy az iszlám európai jelenléte jól megragadható olyan szimbólumokban, mint a minaretek, a *nikáb*, a burkini vagy a nagy szakáll. Ezzel szemben az Európán kívüli bevándorlás leginkább csak rasszjegyeken keresztül megfogható, amit a politikailag korrekt diskurzuson belül nem illik észrevenni. Az ötödik ok, hogy az iszlám kritizálásával a bevándorlásellenes erők fontos szövetségesekre lelhetnek más, kisebbségi háttérű személyekben, vagy akár korábban szintén gyakran támadott társadalmi csoportokban, akik az iszlám elleni diskurzusba való bekapcsolódással demonstrálhatják saját lojalitásukat, vagy akár fogalmazhatják meg saját identitásukat.

Az utolsó, és talán legfontosabb ok az, hogy az iszlám kritizálásával, az európai/nemzeti identitások negáción keresztül történő megfogalmazásával megkerülhetőek a legfontosabb, legtöbb konfrontációval és talán a legnagyobb téttel járó kérdések: hogy mit jelent valójában európainak lenni, mik is az európai értékek és mi Európa felelőssége abban, hogy a dolgok idáig fajulhattak. ■